

ЮВІЛЕЇ

Визначний теоретик, практик, педагог (До 70-річчя від дня народження Олександра Топчієва)

Географічна спільнота України та зарубіжжя 22 липня 2009 року щиро вітала Олександра Григоровича Топчієва зі славним ювілеєм – 70 річчям від дня народження.

Топчієв Олександр Григорович – завідувач кафедри економічної та соціальної географії Одеського національного університету імені Іллі Мечникова, доктор географічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, член Вченої ради Українського географічного товариства та голова Одеського відділення УГТ, Голова Одеського відділку Асоціації картографів України, член Бюро Південного наукового центру Національної академії наук України.

Народився О. Топчієв у сім'ї робітників в шахтарському селищі, яке нині входить у межі м. Антрацит Луганської області. Після закінчення середньої школи для подальшого навчання він обрав Львів з його найстарішим на території України університетом імені Івана Франка. Бажання пізнати світ привело на географічний факультет, і географія стала змістом всього подальшого життя.

Спілкування з викладачами, надзвичайно широким за своєю географією колом студентів, напружена самостійна робота у бібліотеках сформували світогляд майбутнього географа. Саме в цей період були закладені підвалини властивої Олександрю Григоровичу енциклопедичної ерудиції, високого професіоналізму, надзвичайної багатогранності. З ним цікаво спілкуватись і професіоналам найвищого рангу, і молодим вченим, і студентській молоді з самого широкого кола проблем географічної науки, економічного, політичного, культурного життя суспільства. Вироблені у студентські роки жадоба до знань, висока організованість і вимогливість до себе, надзвичайна працездатність стали запорукою подальших досягнень на ниві науки.

Закінчивши з відзнакою університет, О. Топчієв започаткував свою наукову біографію у проблемній лабораторії якісної оцінки земель при Львівському університеті. Становлення молодого науковця відбувалось у співпраці з відомими фахівцями у сфері ґрунтознавства та ландшафтознавства проф. І.М. Гоголевим, К.І. Геренчуком, проф. П.Т. Вашенком та П.М. Цисем, іншими висококваліфікованими географами. Лабораторія займалась дослідженням ґрунтово-геохімічних процесів в Українських Карпатах, а пізніше проблемами кадастрової оцінки земель та земельного кадастру. У 1966 р. О. Топчієв захистив кандидатську дисертацію “Основи методики земельного кадастру гірських районів (на прикладі Українських Карпат)”. Розроблена методика кадастрової оцінки земель не втратила своєї актуальності і сьогодні.

З 1966 р. розпочався новий етап педагогічної роботи О. Топчієва на посаді асистента, а з 1968 р. – доцента кафедри фізичної географії Львівського університету. У 1969 р. О. Топчієв переходить працювати на кафедру економічної географії Одеського державного (тепер національного) університету імені Іллі Мечникова. З цією кафедрою, університетом і містом Одесою пов'язана вся його подальша педагогічна, наукова та громадська діяльність.

Наукові інтереси О. Топчієва все більш спрямовуються до теоретичної та

математичної географії. Як результат – навчальний посібник “Моделювання геосистем” (1976 р.), чи не найперша спроба використання математичних методів у вітчизняних географічних дослідженнях. Спілкування з математиками, біологами, геологами, географами, які розробляли теоретичні та формалізовано-математичні проблеми своїх наук, активна участь у школах, семінарах та нарадах з теоретичної та математичної географії закономірно підводять О. Топчієва до формулювання теми докторської дисертації. захист О. Топчієвим докторської дисертації “Моделі просторової організації геосистем” на географічному факультеті Ленінградського університету (квітень 1979 р.) став неординарною подією та активізував теоретичні дослідження в географії.

Теоретичні проблеми географії стали основним напрямком творчих пошуків О. Топчієва, про що свідчать його праці, виступи на багатьох міжнародних конгресах і конференціях, робота в редколегіях численних часописів та збірників.

З 1980 р. О. Топчієв очолив кафедру економічної та соціальної географії Одеського університету. Завідування кафедрою поєднувалось з роботою на посадах декана геолого-географічного факультету (1984–1985 рр.), проректора університету з наукової роботи (1985–1987 рр.). На вказаних посадах Олександр Григорович відзначався глибокою принциповістю при вирішенні найскладніших проблем. Йому завжди були притаманні глибокий демократизм, толерантність, вміння чути опонента, готовність допомогти і, одночасно, абсолютне несприйняття суто адміністративних методів керівництва. Він завжди був і залишається відкритим для спілкування і ніколи не дозволяє собі зневажливого ставлення до того, хто має іншу думку і не погоджується з ним.

Значним досягненням географічної громадськості України стало видання тритомної “Географічної енциклопедії України” (1989 р., 1990 р., 1993 р.). Як провідний вчений О. Топчієв працював у складі редакційної колегії цього унікального видання, яке не має аналогів серед інших пострадянських країн. Він безпосередньо керував, редагував та підготував понад 50 статей до видання.

В умовах здобуття Україною державної незалежності сформувались нові напрямки і аспекти науково-педагогічної, наукової та громадської роботи. У створеній Вищій атестаційній комісії України О. Топчієв стає членом експертної комісії з географії, очолює спеціалізовану вчену раду по захисту докторських дисертацій з географії при Одеському університеті. Під науковим керівництвом О. Топчієва захищені 26 дисертацій, з них три – докторські. На кафедрі проходять стажування, навчаються в аспірантурі й докторантурі географи з різних країн – Алжиру, Сирії, Єгипту, Молдови, Китаю.

Починаючи з 1990-х років, посилюється науковий інтерес до проблем соціально-економічного розвитку та раціональної територіальної організації населення і господарства приморських регіонів країни, міста Одеси та Одеської агломерації, проблем геоекології, екологічного захисту Чорного моря, Дністра, Придунав'я. Конструктивність наукових розробок сприяла обранню О. Топчієва в 1990 р. депутатом Одеської обласної ради, де він очолив новостворену комісію з розробки концепції соціально-економічного розвитку Одеського регіону і увійшов до складу президії обласної ради. За роки незалежності України з участю О. Топчієва чи під його науковим керівництвом розроблено більше десяти концепцій, програм і проектів соціально-економічного розвитку регіонів, субрегіонів, міст та їх екологічного захисту. Зокрема, у 1993 р. була розроблена

“Концепція соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я”, яка була схвалена Кабінетом Міністрів України і на основі якої надалі була складена державна програма розвитку регіону.

Високий науковий авторитет О. Топчієва одержав міжнародне визнання. Він читав лекції для студентів і аспірантів КНР (Північно-Західний університет м. Сіань; Пекінський класичний університет), Польщі (Гданьський університет), Угорщини (Сегедський університет), Молдови (Тираспольський університет). Систематично запрошується на міжнародні конгреси, конференції та симпозиуми. За міжнародною програмою інтегрованого менеджменту береговими зонами (1994 р.) стажувався у США. Матеріали стажування були використані при розробленні Національної доповіді з проблем інтегрованого управління прибережними смугами морів в Україні (1995 р.).

Понад 400 наукових праць, з них 24 – навчальні посібники, підручники і монографії – такий творчий доробок О. Топчієва, результат напруженої та продуктивної праці. Студенти багатьох вузів із задоволенням навчаються за посібниками “Основи суспільної географії”, “Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики”, “Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики”. Він періодично виїжджає для надання методичної допомоги колегам у Херсоні, Миколаєві, Сімферополі, Мелітополі, головує в державних екзаменаційних комісіях у Львівському, Харківському, Таврійському, Мелітопольському університетах, очолює журі всеукраїнських географічних учнівських та студентських олімпіад.

Він входить до складу редколегій кількох географічних часописів, серед яких “Український географічний журнал”, “Географія та основи економіки в школі”, “Історія української географії”, “Культура народів Причорномор'я”, “Вісник Одеського національного університету”, “Вісник Таврійського національного університету”, “Екологічний бюлетень Причорномор'я”, входить до складу комісії з підготовки Національного атласу України, створеної Указом Президента України у 2000 р. Багатогранна наукова, педагогічна, громадська діяльність О. Топчієва достойно оцінена у 2005 р. на державному рівні: йому присвоєне почесне звання “Заслужений діяч науки і техніки України”.

Ми бажаємо Олександрю Григоровичу творчої наснаги, сподіваємось побачити його нові фундаментальні доробки у сфері суспільної географії.

*Світлана Жовнір,
Лариса Жовнір*